

mærker man Modstand herimod og det individuelle Ansvar gjort gældende. Men endnu gennem hele det 17de Aarh. kan man træffe Slægten som Helhed optrædende ved Mandebodens Modtagelse; Forf. fremdrager fra Arkivet i Slesvig et Eksempel paa, hvorledes endnu 1693 i Haderslev 44 Personer vare med om at modtage en ydet Mandebod.

Fra Slesvig — Forf., som dog ellers godt kender Slesvigs statsretlige Stilling, bruger nogle Gange ganske utidsmæssigt Betegnelsen Slesvig-Holsten — vender Undersøgelsen sig til Ditmarsken og Holsten, med deres Slachten og Vetterschaften, derpaa til Landene ved Nordsøkysten og Kanalen og til sidst til England. Om dette Land ere Undersøgelserne særlig udførlige og vigtige. Foruden at paavise Regler i de angelsachsiske Retskilder, der tilsyneladende stamme fra Vikingerne, godtgør Forf., hvor overordentlig tidlig, næsten allerede fra 7.—8. Aarh., Individet her var gjort uafhængig af Slægten.

Og hvad er nu Udbyttet af denne retshistoriske Vandring? Det omfattende Slutningskapitel viser, hvorledes Forf. netop med Held søger at vinde et almindeligere Resultat om Grundene til at Slægtforbindelsen kunde hos eet Folk slukkes endog mange Aarhundreder tidligere end hos et andet, der dog havde samme Herkomst. Hun peger paa, hvorledes Udvandring og navnlig Flytninger over Havet vare i Stand til at overskære Slægtforbindelsen; hun paaviser ogsaa, hvorledes Slægtforbindelsen ubevidst virkede demokratisk, idet den gav en Eyne til at modslaa Stormændenes Tryk; derfor kom ogsaa Island paa Fristatstiden saa haardt til at savne den. I det Hele kommer Forf. her ind paa mange Betragtninger over Samfundenes forskellige Bygning og Sammensætning, over Landenes Bebyggelsesmaade og over Arvegangen, og enkelte af hendes Sætninger ville vel nok møde Modsigelse. Vi maa i denne korte Redegørelse nøjes med at henvise til disse ligeledes lærerige Afsnit af den tankevækkende Bog. J. S.

I den sidste Menneskealder er der i Rusland gjort et overordentlig stort Arbejde for gennem Offentliggørelsen af Aktstykker at kaste Lys over Landets Historie i det 18. og

Beg. af det 19. Aarh. Navnlig maa de af det Kejserlig russiske historiske Selskab siden 1867 udgivne 132 Bind med Dokumenter fra offentlige og private Arkiver nævnes som en udtømmelig Skat til Forstaaelsen af Ruslands politiske Historie og Personalhistorie særlig i sidste Halvdel af det 18. Aarh. Betegnende for de store Forhold i Rusland er det, at ogsaa Privatarkiver har kunnet møde op med Publicationer, der nærmer sig dette store Foretagende, saaledes det Vorontzovske Familiearkiv med dets 40 offentliggjorte Bind, indeholdende væsentlige Bidrag til Alexander I's Historie. Overordentlig værdifulde Kildesamlinger til Alexanders Historie, tildels med indskudte biografiske Kapitler, skyldes Storfyrst Nicolas Michhailowitch, Præsident i ovennævnte historiske Selskab ¹⁾. Tillige med Schilders store Værk om Alexander I ²⁾ med de deri offentliggjorte Breve og Aktstykker bliver da Storfyrst Nicolas's Bøger en Hovedkilde til Alexanders Historie.

Ogsaa til Poul I's Historie er i de senere Aar kommen adskillige nye Bidrag, og det er derfor bleven mulig i langt højere Grad end før at forstaa disse to Herskere, af hvilke Alexander med sin sammensatte Karakter altid har staaet som „le sphinx impénétrable“, medens Poul kort og godt erklæres for afsindig. Resultaterne af de sidste Aars Forskninger foreligger i to Værker: K. Waliszewski, *Le fils de la grande Cathérine, Paul Ier* (Paris 1912) og P. Rain, *Un tsar idéologue, Alexandre Ier* (Paris 1913).

I Opfattelsen af Poul er der i Rusland i de senere Aar sket et mærkeligt Omslag fra at betragte ham som afsindig

¹⁾ *Les Princes Dolgorouki, compagnons d'armes de l'empereur Alex. Ier*, St. Petersbourg 1901. *Comte Paul Alexandrowitch Stroganow*, T. 1—3, Paris 1905. *Les Relations diplomatiques de la Russie et de la France 1808—12*, T. 1—6, St. Petersb. 1905—08. *L'impératrice Elisabeth*, T. 1—3, St. P. 1908—09. *Correspondance de l'empereur Alex. Ier avec sa soeur 1805—18* St. P. 1910. *L'empereur Alex. Ier*, T. 1—2, St. P. 1912. Alle Bøgerne er pragtfuldt udstyrede og forsynede med en Rigdom af smukt udførte Portrætter.

²⁾ N. Schilder: *Imperator Alexander Pjevoni*. 1. Udg. St. Petersburg. 1897—98. 2. Udg. 1904—05.

til i ham næsten at se et miskendt Geni. Dette har været muligt ved stærkt at fremhæve Pouls til Tider stortalagte Planer, Tilløb til betydelige Reforme, hans sporadisk optrædende ædlere Følelser og Stræben, og ved at lade hans vitterlige Galskaber træde i Baggrunden eller bortforklare dem. W. gaar en Mellemvej mellem disse to Opfattelser. Poul var ikke gal i Ordets patologiske Betydning, paastaar W., ikke engang svag af Forstand; naar han alligevel var i Stand til de største Daarskaber, var det fordi han ramtes af en fælles europæisk aandelig Krise „qui en faisait délirer de beaucoup plus forts“, og Forf. viser igennem hele Bogen, hvorledes Pouls i kaotisk Forvirring blandede Idéer hører Tiden til, idet han er opfyldt af Tanker (som han har fra Montesquieu, Rousseau og Beccaria) om at gavne Menneskeheden, af romantisk-ridderlige Idéer, af Sværmeri for Frederik II, af preussisk Formalisme, blandet som de er hos ham med personlige Træk som orientalsk Grusomhed, Tanker om egen Storhed og en utæmmet asiatisk Fantasi. — W.s Synspunkt er interessant, men det lykkes ham dog ikke at overbevise en om Nødvendigheden af en Omvurdering af Poul, saa meget mere som Forf. ikke kan bringe før ukendte Træk af hans Karakter for Dagen, der kunde retfærdiggøre den.

Værdien af Waliszewski's Bog ligger paa andre Punkter: Skildringen af det Milieu, hvori Poul lever og navnlig Fremstillingen af Ruslands indre og ydre Politik. Særlig Interesse har Forf.s Udredning af Omslaget i Pouls Politik overfor England. Dette Lands Besættelse af Malta har vel haft en stor Indflydelse her, men Omslaget i Pouls Følelser overfor det var sket længe forinden; her, som overalt, naar Talen er om Poul's Handlinger, er Forklaringen paa hans „volontés ambulatrices“ hans Aand og Karakter, der er fuldkommen uberegnelig. Talleyrand, hvem ovenstaaende Udtryk skyldes, er derfor yderst forsigtig med overhovedet at bygge noget paa Poul, en Forsigtighedsregel, der var saa meget mere paa sin Plads som Rusland tillige var svagt, økonomisk næsten ruineret, Hæren og Flaaden i Uorden. Flaaden i Østersøen var i 1801 saaledes paa 47 Skibe, hvoraf næppe 15 var sødygtige.

For Rains Bog om Alexander er Hovedformaalet at udrede dennes Psykologi; derfor uddybes de Forhold, der særlig belyser denne: de ungdommelige Reformforsøg, de idealistiske Instruktioner til Gesandterne, hans Oplysningsidealer og Mysticisme, Forholdet til Frederik Wilhelm III og Napoleon, det polske Spørgsmaal og Wienerkongressen; derimod behandles den indre Politik i Forbigaaende. Forf. lader i stor Udstrækning Aktstykkerne og samtidige lagttagere tale; paa enkelte Punkter har han ogsaa selv fremdraget nyt Kildestof fra de franske Arkiver. — Angaaende Alexanders Personlighed var Samtiden, saavel Realpolitikere som Napoleon og Metternich som den vaagnende Nationalliberalismes Mænd og selv Alex.s Ungdomsvenner som Adam Czartorisky, tilbøjelige til bag hans idealistiske Bestræbelser at se „snedig Byzantisme“, Skuespillerkunst à la Talma, Beruselse i Fraser og Abstraktioner, maskeret Tyranni o.s.v.

De mange nye Kilder lader se, at denne verdensfjerne Idealisme ikke blot er ærlig ment, men at den til alle Tider — om end i skiftende Former — danner en af Hovedlinierne i Alexanders Karakter: indtil 1819 i Form af et Sværmeri for det 18. Aarh.s Oplysning og Frihed, senere i Form af en tolstojsk religiøs Idealisme, der bunder dybt i hans Natur, har Rødder i ældre russiske Bevægelser og ikke skyldes — dette betoner især russiske Forfattere — det tilfældige Møde med Baronesse v. Krüdener. — I Tilknytning til russiske Forfattere viser Rain ogsaa Alex. den Retfærdighed at betone, at meget af det, hvori Samtidens Realpolitikere kun saa Fantasteri og Fraser, har været Forløbere for Realiteter i senere Tider, som Bondefrigørelsen, Tankerne om en Verdensfred, Voldgift mellem Staterne, deres Sammenslutning efter Nationalitet og naturlige Grænser (se særlig Instruktionen til Novossiltsov i London 11. Sept. 1804).

Angaaende Forholdet til Napoleon hævder Rain, at Alex.s Følelser overfor ham er Afsky og Foragt, kun afbrudt af to korte Momenter af Begejstring: i Tilsitdagene og da Napoleon i Brev af 2. Febr. 1808 beruser ham med sine orientalske Planer. Alex. kommer hurtig under Vejr med, at Napoleon vil holde ham hen med Talemaader, og begynder bevidst den

med hans Karakter godt stemmende passive Fjendtlighed, som ender 1812, i hvis Resultat Rain tillægger Alex. større Del end forhen antaget. — Angaaende det at finde en Enhed og Sammenhæng i Alex.s Karakter, da slutter Forf. pessimistisk med et Citat af Montaigne: „L'homme est un sujet si divers, si ondoyant et si vain, qu'il est malaisé d'y fonder un jugement constant et uniforme“. I Virkeligheden lader en saadan Sammenhæng sig vel finde ud fra det Materiale, Rain har samlet og benyttet. Naar Alex. snart kaldes en typisk Slaver, snart en vesteuropæisk Herskertype, snart en 18. Aarh.s Mand (i Rousseausk Aand), en „snedig Byzantiner“, en Idealist o. s. v., er disse Domme mere tilsyneladende end virkelig modstridende og alle vel et Udslag af det svage, drømmende, „ideologiske“, lidet handledygtige i hans Karakter¹⁾.

Begge de omtalte Bøger indeholder en Rigdom af fine lagttagelser, som Pladsen ikke tillader at komme ind paa. En Skrøbelighed ved dem er det dog, at de ikke ser Fænomenerne under en bredere Synsvinkel; meget af det, der tager sig ud som et personligt Lune hos Herskerne eller som et isoleret Fænomen, indordner sig i Virkeligheden som Led i Bevægelser, der gaar som røde Traade gennem Ruslands Historie. Ex. herpaa er begge Kejsernes Bondereformer, ligeledes begges indiske Planer, der, navnlig som de udkastes og søges udført af Poul, tager sig fuldstændig latterlige og barokke ud, men som i Virkeligheden kun er Led i Ruslands evige Higen efter at komme ud til det aabne Hav.

Ludvig Krabbe.

¹⁾ Det ypperlige Ungdomsportræt af Lampi (Schilder I, 24) er her en Kilde af Rang til Forstaaelse af meget af det dybeste i hans Karakter.